

„üvegpohárba fújt füst”

UGHY SZABINA: KÜLSŐ PROTÉZIS

Szép és okos szavai hol zavarba hoztak, hol mélyen megérintettek, olvasásakor úgy véltem, Ughy Szabina első kötete a líra lényegéből mutat meg valamit. Nehéz volt azonban számot adnom arról, hogy miért kerítették hatalmukba ezek az érzések. Okait fürkészve idővel fölismertem, hogy ugyanaz hozott zavarba és érintett meg műveiben: a belőlük áradó személyesség. Márpedig a líra műnemének korai meghatározásakor a személyesség nagy jelentőséggel bírt, Hegel szerint a költészet lényege nem más, mint a szubjektív elem, „az önmagunk megértésének elve”, a költeményekben ugyanis szerinte „a szubjektum fejeződik ki”. Be kellett azonban látnom, hogy Ughy Szabina versei nem felelnek meg maradéktalanul azoknak az elvárásoknak, amelyeket Hegel támasztott a lírai alkotásokkal szemben. Mit jelent tehát a személyesség ezekben a műalkotásokban?

A költészet egyik uralkodó alakzata a megszólítás. Sokszor helyettünk beszélnek a versek, máskor mi szólunk velük. Ritkább az, amikor hozzánk szólnak, bennünket céloznak meg. Ughy Szabina alkotásait azonban nem tudtam másként olvasni, mint hozzám írott üzeneteket. Ennek legfőbb oka az, hogy műveiben legtöbbször egy nő beszél egy férfihoz, így más lehetőséget nem is nagyon kínáltak föl számomra, mint hogy bennük egy idegen nővel társalkodjak. A kötet bensőséges közvetlensége olykor zavarba ejtő: „Valamit mindig nálad hagytam. / Vagy kölcsönkértem tőled: / egy cédét, könyvet, öngyújtót, pulcsit – / tárgyakkal takargatni a kétséget. // Így gyűltek össze közös maradékaink. / Ez a pár csokipapír, parafa dugó, / az első elhasznált óvszer doboza, / belépő meg számla.” (*Bad Disc*). Ez a zavartság azonban kétségtelenül alkalmas arra, hogy elgondoltassa: mit jelent férfiként olvasni. Mindenekelőtt annak képességét, hogy bizonyos szerepmintákat idegenként ismerjünk fel. Például az *Aluljárás* című versben olvashatót, ahol a következőt mondja a vers alanya: „Dülöngélve talpad nyomán, / mint sorok közt, aki írni tanul, / egy ideig követtelek az aluljáróban.” Ez egy nőnek egykori szerelmével szemben bizonyára megbocsájtható, hiszen esendőségéről és érzelmességéről vall; egy férfitől azonban nem, mivel fenyegető.

Mi tagadás, érdekes egy nő tekintetével szemlélni a férfiakat: „Ő úgy néz ránk, hogy szemével kikerül. / Körberajzol, mint a kezünket szokás. / Gondolataival színez ki.” (*Visszapillantó*). Mindeközben a közvetlenség illúziója hajlamossá tehet bennünket arra, hogy megfelelkezzünk a líra nyelvi közvetítettségéről, amire azonban olykor szelíden emlékeztet a kötetben néhány vers önmagára irányuló soraival – pl. „Most is csak egy hang gágog a ködben, / bár ez nem egy természetfilm” (*Abol vagyok*) – vagy egy-egy idézettel. A *Külső protézis* azonban nem akar bennünket lenyűgözni irodalomjegyzékével és bravúros maszkjátékával. Amúgy is dühítőek azok a nagyokos költők és írók, akik műveltségüket fitogtatva úgy idézgetnek másokat saját alkotásaikban, mintha tehetnének mást is, mintha lehetne saját mondatuk is. Ughy Szabina idegen tollakkal így nem ékeskedik. A kötetben csupán egyetlen helyet találhatunk, ahol versének szövegébe úgy fonódik másik

szöveg, hogy annak ismerete nélkül csak nehezen érthetnénk. Ez a *Magyarázat* című, amely Petri Györgynek azok közül a sorai közül idéz, amelyek költői nagyságát dicsérik („A tisztuló vonalak közt / kíséretet egy sor: *komoran feloldoz, / szavakba zár, kényelmes, / komoran feloldoz, közömbösen fenyeget, / hogy legalább van erre az egészre / néhány kölcsönvett szavam.*”). Teszi mindezt úgy, hogy Petri alpári modorából és tapintatlanságából semmit sem vesz át, csupán hasonlóan nehezen érthető alászállásról és fölemelkedésről ad számot, mint elődje („Látom, amivé most engem képzél, / hozzáigazítom az ujjam, a szám, / magyarul szeretni úgysis bonyolult, / legyen akkor ez ilyen egyszerű, / turistáknak való, pesti hajnal.”). Ughy Szabina versei tehát nőiesek és közvetlenek, ami már önmagában is kellemes olvasmánnyá teszi művét.

A személyességnek azonban van egy másik értelme is a kötetben, mint a fentebb vázolt. A versek alanya ugyanis fokozatosan megrajzolja személyiségének körvonalait is. Nem csupán jelleméről vall, miként a *Séta* című versben, hanem egzisztenciájáról is. Arról a lelkes lényről, aki önmagát időben meghatározottként gondolja el két értelemben is: egyrészt mulandóként, másrészt jelenvalóként. Mulandóságáról nem csupán önmagát szemlélve vall, hanem főleg mások halála kapcsán, például a *Memento mori* című versben. A kötet második *Bomlási sorok* című ciklusának a legtöbb verse – így a *Péntek*, az *Öreg tükör* vagy a *Csehszlovákia* – is így jár el. Egy vers azonban akad a kötetben, amely a saját halál elképzelt tapasztalatáról is számot ad: ez az *Altatás*. A mesterséges eszméletvesztésben „Annak a maradéka, / ami valaha a miénk volt, / finom, de határozott / nyomással merül el bennünk.” Az egzisztencia saját határának tapasztalatához ér. Talán véletlen áthallás Borbély Szilárd *Aeternitas* verse a *Halotti pompából* a következő helyen, de mégis elgondolkodtató: „Nem volt benne senki, / nem volt benne hiány, / legfeljebb átlátszó szavak, / vékonyak, mint a penge.” (*Altatás*), Borbély Szilárdnál így szólnak a hasonló sorok: „Az örökké-valóság / vékony, mint a penge / amelyet a Halál / csempész a szívedbe.” (*Aeternitas*). Ez az áthallás azonban világossá teszi, hogy a mulandóság tapasztalata adja meg a versek beszélőjének egzisztenciális pozícióját és melankolikus hangoltságát. Nem csak saját sorsa, de kapcsolatai esetében is, ahol a szakítás vagy annak lehetősége különösen fontos szereppel bír (pl. *Parton, Felejtős*).

Ughy Szabina versei azonban nem csak a biztosan, ám mégis a bizonytalan jövőben bekövetkező halál eseménye felől gondolják el a saját egzisztenciát. A kötet alanya jelenlétét Szent Ágoston nyomán így vallja meg az *Elalvás előtt* című versben: „Estéknént mégis lemérem magam: / a mérleg jobb felén, ami volt, / a másikon, ami lehet. / Én vagyok a kettő közt ingázó nyelv, / lehunyva szemem a nullánál egy pillanatra.” Ebben a versben a jelenlét azonban nem csupán az önmagát elgondoló lény időbeliségét jelenti, hanem az Örökkévalóhoz fűződő viszonyát is: „Az idő, még ha nincs is, / neki dolgozik. Velem jön felé.” Ughy Szabina költészete ugyanis vallásos költészet a szó legnemesebb értelmében. Nem a vakhit hajtja, hanem annak a képessége, hogy ember és Isten viszonyát elgondolja. Azt a viszonyt, amely korántsem problémamentes, mivel a köztük lévő párbeszéd csupán annyiban lehetséges, amennyire Pilinszky korai költészetében: bajosan.

Különös, de mégsem meglepő mindezek után, hogy Ughy Szabina verseiben nem Istennel társalkodó lényként mutatkozik meg. Róla szólva szavait általában máshoz intézi, az Urat szinte mindig harmadik személyben említi. Legszebb példája ennek az *Isten nevei* című költemény, amelyik a személyes névmásokon végigzongorázva harmadik személyben így szól: „Ő lesz a kéz, amely az enyémbe nő / és nem enged, zárja, nyitja titok, / a szerelem aranyszínű ördögglakat. / ... / Ők az ima, öntisztuló szavak, / hitünk teste gyapjútakaró, / alatta személyes névmások, / kisbetűs tulajdonnevek, / Isten nevei.” A harmadik személy a kötetben azonban nem csupán a hitélmény közvetítése kapcsán nyer jelentőséget, hanem befejező ciklusában is, amelyben megrázó versekben vall a rákból való gyógyulásáról egy kamaszlány. Itt kemoterápia után a tükörben önmagát fölismerni képtelen gyermek „Percekig nézte, nézte / a meztelen tekintetet, / a test rettentő maszkapjátékát, / s ezentúl, ha magára gondolt, / átváltott harmadik személybe.” (*Harmadik személyben*). Ezek közül a versek közül a legszomorúbb talán a *Fürdetés*, amelyik a meglázó kórházi tisztálkodás során kegyetlen szenttelenséggel írja le a fiatal test romlását, hogy végül eljusson oda: „a vizitnél / nem bírta tovább és megkérdezte, / haltak-e már meg itt gyerekek.” A verseket ugyanakkor a testi szenvedés leírásakor is áthatja a gyógyulás és a gondviselés iránt érzett hit, ami fenséges minőséget kölcsönöz nekik – amennyiben ismét Hegellel szólva „a fenségesben az alak valamilyen általános képzetet reprezentál”. A kötet befejező sorai is ennek jegyében íródtak: „A test nem felejt. / Fejem a kád kávájának döntöm, / a párába rajzolom üzenetemet Istennek.” (*Pára*).

Egy vers van csupán, amely a fentebb írtaktól nyilvánvalóan eltérő poétikai sajátosságot mutat: ez a *Szünet* című. Kétségtelenül ez ragadott meg ugyanakkor a leginkább az összes közül, annak ellenére, hogy talán ez a legszemélytelenebb. Megszólító költemény, ám címzettjével nehezen azonosulhatunk, éppen ezért inkább mintha velünk vagy helyettünk szólna, mint hozzánk; igazából a másikkal szót váltani sem tud: „Nem beszélünk, mintha mindent tudnánk.” A költeményt nyitó tájleírás a magyar líra legnemesebb tradícióit folytatja, amelyben az érzéki képek egy magasabb rendű, érzékeken túli totalitás szimbólumaivá válnak, hogy végül a következőképpen nyerjen enigmája magyarázatot: „A nyár köztes lebegés, purgatórium. / Mobilom kikapcsoltam, kijelzője sötét, / ahová érkezem, úgyszincs téterő. // Potyog a perc, szétgurul, csak a felejtés marad.” A vers alanya egy titokzatos másikra vár, aki lehet egy szerető, a halál vagy az Isten: a jegyes misztika legszebb sorai nyernek benne így új értelmet. A másik érkezése azonban az egzisztenciát olyan helyzetbe állítja, ahol ismételten saját határaival szembesül: „Bicskával almát pucolsz, nem nézel rám, így is látsz, / négy gerezdre hullott árnyékom közepén, / héja spirálját apró darabokra vágod.” Ez a vers is azt bizonyítja számomra, hogy Ughy Szabina művei legszebb pillanataikban komoly létbölcseleti tartalmakkal töltődnek. A versek alanya úgy eszmél bennük önmagukra, mint „üveg pohárba fűjt füst” (*Elalvás előtt*), akinek mulandó jelenléte csupán a vers átetsző üvegfalai között nyer formát és értelmet. (*Orpheusz Kiadó*)